universität innsbruck
Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Második Nyelvgyakorló- és olvasókönyv. Az ausztriai birodalombeli katholikus föelemi és városi iskolák számára

Bécsben, 1861

Nyelvgyakorlatok

urn:nbn:at:at-ubi:2-13268

Nyelvgyakorlatok.

A gondolatok irásbeli kifejezésére szolgáló föladványok, nyelvbeli ismertetések, toll alá mondandók, helyesirási gyakorlatok stb.

Első Fokozat.

A szók különféle nemei.

Igék, főnevek, melléknevek.

1. §. Forr, forrás, forró,
folyó, folyam, folyás, folyó, folyékony,
kér, kérés, kérelem, kérő,
nyilik, nyilás, nyiló,
segít, segítség, segítő,
áll, állás, állat, álló, állandó.

(Kör = ker-ből: kereng, keres, kereszt, keresés, keresgél, kerestet, kerék, kerekes, kerekedik, kerekít, kerekded, kerget, kerít, kerül, kerület, kert, kertész.)

Ezen szók közől, melyek az igék, főnevek, melléknevek?

2. §. Alkossatok a következő igékből fő- és mellékneveket: jár, fut, nyal, kérd, jut, fél, feled, ül, enged stb.

3. §. Ha igy szólok: járok, kérek, adok, — bizonyos cselekvést jelentek valamely személyről, itt különösen magamról (énrólam).

Ha pedig igy szólok: járni, kérni, adni, — cselekvést jelentek ugyan (megnevezem a cselekvést), de nem mondom meg a személyt, mely azon cselekvést véghez viszi. Ezek tehát az igék nevei (határtalan módú igék).

A 4. sz. olvasmányból „A molnár és fia" írjátok ki az igéket, de határtalan módban; p. hajtani, eladni, találkozni.

Hogyan mondjuk ki ezen cselekvéseket, állapotokat, ha már elmultak (mult idő. Első nyelvgy. és olv. könyv 56 §.)? (hajtott, eladott stb.).

4. §. Az üveg átlátszó (az üvegen átlátni). A vas nem átlátszó. A konyhasó szagtalan (az az nincs szaga). A víz híg vagy folyékony. Mi híg, folyékony még? A kova szilárd. Mi szilárd még? A kova alakját megváltoztatni. Tehát a kova szilárd és kemény. Mi szilárd és kemény még?

5. §. Az üvegtábla könnyen eltörik, vagyis törékeny. Ha a krétát megakarod hajlítni,

eltörik, vagyis törékeny. A vas kalapálás által meghosszabbodik, nyúlik vagyis nyulékony. A kés pengéje s az üveg sima. A tégla érdes.

6. §. Mondj valamit, a mi barna, gyulékony, nyulékony, hajlékony, illatos?

7. §. Éles lehet a kard, bárd, szél, szem, szó. Mi lehet, vagy mi valóban savanyu, fekete, széles, magas, mély, sulyos (nehéz), csendes, gazdag, fris, üres, világos? (Irásban

8. §. A miben savany van, az savanyu. A mi magas, annak magassága van. A minek súlya van, az sulyos, (savany, savanyu; magas, magasság; súly, sulyos).

Alkossatok hasonlókép más szókat ezekből: nyomor, keser, édes, tűz, lap, hegy, váll, dér, hatalom, kő, lakat, kalap stb.

9. §. Magas — alacsony; nehéz — könnyű: gazdag — szegény. Írjatok irókönyvetekbe ily ellentéteket! (Erős — gyenge, tiszta, szorgalmas stb.)

10. §. A teke és henger gömbölyű, de mégis mi különbség van köztök? (Szemléltessék mind a kettő!)

11. §. Mi lehet vagy mi valóban sürü (tömött), sima, bordás, tojásdad, hegyes, tompa, szegletes? (Irásban,)

12. §. A ki mással jót tesz, az jótékony. (Kártékony.) Kit mondotok könyö-

rületesnek-, haragos-, takarékos-, szemes-, kétszinűnek? (Irásban.)

13. §. A személyek, állatok és tárgyak tulajdonságait (a fa magasságát a toronyéval) összehasonlíthatni, p. a torony magasabb mint a fa, a szamár kisebb mint a ló. A hegy magasabb mint a domb vagy halom; a domb alacsonyabb mint a hegy. Kovával megkarczolhatom a krétát. A kova tehát keményebb a krétánál. A kréta puhább a kovánál. Az arany nagyobb értékű (értékesebb) az ezüstnél. — Az ezüst kevésbbé értékes, mint az arany. Az itatóspapír érdesebb az irópapírnál. Nyáron hosszabbak a napok mint télen. Magyarország termékenyebb mint Dalmátország. Ferencz császár később és tovább élt mint József császár.

Írjatok könyvetekbe több ily összehasonlítást! Olvassátok a 38-ik olvasmányt s tanuljátok be!

14. §. Ha a meszet, krétát és alabastromot összehasonlítom, azt találom, hogy a mész is fehér, a kréta is fehér, az alabastrom is fehér. De a kréta fehérebb mint a mész, az alabastrom ismét fehérebb mint a kréta. Tehát hármuk közt az alabastrom legfehérebb; vagyis benne a fehérség legnagyobb fokban (mértékben) van meg. Szinte igy: Andor szorgalmas, Károly szorgalmasabb, Ferencz legszorgalmasabb.

15. §. E szerint három foka van az összehasonlításnak; az első alapfok (fehér, szorgalmas); a 2-dik középfok (fehér ebb, szorgalmas abb); a 3-dik fölsőfok (legfehérebb, legszorgalmasabb). Tarka — tarkább, görbe — görbébb, deli—delibb vagy deliebb, úri—úribb vagy úriabb; szomorú—szomorúbb v. szomorúabb; keserű—keserűbb v. keserűebb; szörnyű—szörnyűbb v. szörnyebb v. szörnyűebb; barnaképű — barnábbképű; okos — okosabb v. okosb; igaz — igazabb v. igazb; első — legelső; alsó—legalsó stb.; jó—jobb; sok —több; szép—szebb; kis, kicsiny—kisebb; nagyocska, nagyobbacska stb.

(Figyelmeztessenek az ékvesztés, hangnyelés- s hangcserére. Első nyelvgy. és olv. könyv 145. l. 28. §.)

Néha igy is szólunk: „az oroszlán legeslegerősebb állatt“ vagyis a legerősebbnél is erősebb. A legesleg túlzófokot jelent.

16. §. A 32-ik olvasmányból írjátok ide a mellékneveket és fokragozzátok azokat!

17. §. Hasonlítsátok össze p. némely utczák hosszát, utak szélességét, épületek nagyságát, növények, fák magasságát! Melyik kereszt a legmagasabb?

18. §. Mely virágok illata kedvesebb a többiénél? Hasonlítsátok össze a hold világát a napéval! Hasonlítsátok össze némely tárgyak keménységét!

19. §. A pinczében akkor van legsötétebb, mikor (idekinn) legvilágosb van; legmelegebb, mikor leghidegebb; leghidegebb mikor legmelegebb van.

20. §. Az íróvessző a kötőtűhöz képest vastag; de a karomhoz képest vékony. A tárgyat vastag — vékony, magas — alacsony, széles — keskeny stb-nek csak akkor mondjuk, ha más tárgygyal összehasonlítjuk. (Példák.)

21. §. Visegrád vidéke igen szép. A Tiszában fölötte sok hal van. A fülmile éneke rendkivül kellemes. A méhek munkája igen-igen figyelemre méltó. Pál az éneklésben kevéssé jártas.

Ezen szókkal igen, fölötte, rendkivül, igen-igen, módfölött, szerfölött, szörnyű, kevéssé a tulajdonságok nagyobb kisebb foka fejeztetik ki.

22. §. Némely melléknevek, p. holt, arany, ezüst stb. nem veszik föl a fokragokat.

23. §. Láb — lábak, kép — képek, pad — padok, kert — kertek, bőr — bőrök, fa — fák, kefe — kefék, hordó — hordók, vessző — vesszők, koszorú — koszorúk, fésű — fésük. Tehát a többesszám ragja: ak, ok, ek, ök, (hangnyelve) *k* is.

Ezen többesekben, fej—ek, jel—ek, kép—ek stb. máskép hangzik a többes rag *e*-je mint ezekben: szem — ek, ember — ek. (Emezt zárt

e-nek nevezik s helyes kiejtésére jól kell vigyázni).

24. §. A többes számot még úgy is kifejezhetni, ha a főnév elé ezen szókat teszszük: két (kettő), három, négy stb. sok, több, néhány, elég, kevés, tömérdek; p. három könyv; sok, több ember. (Határozott és határozatlan számnevek.)

25. §. A főnév némelykor nem veszi föl a többes ragot, p. a juh hasznos állat; a buza drága; lencsét eszem; — de igen ezekben: a juhok döglenek; a buzák, rozsok szépek.

Én és te egyek vagyunk (legbensőbben egyesültünk).

Névmások.

26. §. A személyes névmások, egyesben: én, te, ő; többesben: mi vagy mink, ti vagy tik, ők.

A személyes névmások tárgymutatója: engem v. engemet, téged v. tégedet, őt v. őtet; minket (bennünket), titeket őket. — Többi viszonyaikat az egybirtokú személyragos névragok- és utók fejezik ki, p. E kérdésre: hol? benn-em, -ed, -e, -ünk, -etek, -ök; nál-am, -ad, -a, -unk, -atok, -ok; E kérdésre: hová? bel-ém (bele-em), bel-éd, bel-é v. bel-éje stb.; rá-m (ra-am), rá-d, rá v. rá-ja, rá-nk stb.

E kérdésre: honnét?

Belől-em, -ed, -e, -ünk, -etek, -ők; ról-am, -ad, -a stb.; től-em, -ed, -e stb.

Továbbá:

Nek-em, -ed, -i, -ünk, -tek, -ik-; ért-, -em, -ed, -e stb.; vel-em, -ed, -e, -ünk, -etek, -ök.

Névutókkal:

Alatt-am, -ad, -a, -unk, -atok, -ok; ben-nem, -ned, -e; ben-nünk (ben-nünket), ben-netek (ben-neteket), ben-nök; — fölé-m, fölé-d, fölé-je, föl-énk stb.

27. §. Nagyobb nyomósság kedveért a személyes névmás is eléjök tétetik, p. én velem, te alattad, ő hozzá stb.

28. §. Némelykor a személy cselekvése magára ugyanazon személyre tér vissza, s akkor a személy ezen névmással mondatik ki: magam, magad, maga, magunk, magatok, maguk, p. eszem magamat; megütötte magát; a tükörben magadat látod stb. (visszatérő névmások). — Nyomósság kedveért enmagam v. ennenmagam, tenmagad v. tennenmagad, önmaga v. önnönmaga, min- v. minnenmagunk, tin- v. tinnenmagatok, ön- v. önnönmaguk.

Magam könyve, magad dolga, maga baja.

Magam vagyok itthon = egyedül vagyok = csak magam = csak egyedül magam vagyok

itthon; — magát a császárt láttam; önmaga Jézus mondja.

(Magam tapasztalása = en- v. ennentapasztalásom, tenszavad, önvétke, minakaratunk, tinkéréstek, önhibájok.)

Magadat ne dicsérd; mert a ki dicséri magát, annak kicsiny a becse nálam.

29. §. A pórias kend, és bizodalmas maga helyett ön-nel vagy kegyed-del szólítunk meg másokat, s akkor levelekben e szókat: ön, kegyed nagy kezdő betűvel írjuk.

Édes Barátom!

Leveledet egy pár percz előtt kaptam, s felelek is rá azonnal. Sajnálom, hogy most nem mehetek hozzád. Atyám t. i. ma délután magával visz Pestre, hogy ott a külföldi állatokat megnézzük. Ne mulaszd el atyádat ugyan e végett megkérni. Ha jóvá hagyod, még ebéd előtt elmegyek hozzád. De ha nem találod jónak, írd meg.

Isten velünk! Vagyok

igaz barátod
N. N.

Kedves Nagybátyám!

Ön nekem nagy örömet szerzett. T. i. már régóta vágytam rajztáblának birtokába jutni,

és ohajtasom Önnek szivességéből tegnap váratlanul teljesedett. Ma már egy ív papírt ráhúztam, s a táblát magammal vittem iskolába. Ezen ajándékot Önnek igen szépen köszönöm. Szüléim is, kiket Ön szives volt köszönteni, köszönetet üzennek Önnek.

Benső tisztelettel és szeretettel vagyok

Önnek

háladatos unokája
N. N.

Édes Szüleim!

Boldog új évet kivánok és szivből köszönöm Önöknek mindazon jót, melyben a múlt év folytában engem részesítettek. Én ez új évben minden erőmből azon leszek, hogy engedelmességem- és szorgalmammal Önöknek sok örömet szerezzek. Naponként kérni fogom Istent, hogy Önöket egészségben még sokáig éltesse.

Engedelmes fiok
Miklós.

30. §. Irjátok le jól ezen leveleket!

31. §. Keressétek ki ezen levelekben a személyes névmásokat.

Birtokos névmások.

32. §. Azon könyv, melyet vettem, enyém; ha más is fizetett hozzá, miénk.

Az **én**, **te**, **ő**, **mi**, **ti**, **ők**-ből lesz, egy birtok; **enyém**, **tied**, **övé**, **mienk**, **tietek**, **övék**;

Több birtok: **enyéim**, (nem pedig enyimek) **tieid**, **övéi**, **mieink**, **tieitek**, **övéik**.

Rendesen ragoztatnak, p. enyémé, enyémnek, enyémtől stb.

Mutató névmások.

33. §. Némely névmások bizonyos személyre vagy dologra emlékeztetnek, utalnak. P. ha Radeczkyről, a hadvezérről van szó, elmondhatni róla: ez ugyan nagy kort ért. Ha valaki kérdezi, melyik az atyám háza, rá mutatván, ha közel van, felelem: ez, ha távul van: az —, s ezek mutató névmások.

Ilyenek még: amaz, ugyanaz, azon, imez, ugyanez; — továbbá: oly, olyan, olyas, amolyan, olyatén, olyatán, ily, ilyen, ilyes, emilyen, imilyen, ilyetén.

Rendesen ragoztatnak, csakhogy a z végbetű a rag kezdő mássalhangzójával hasonul, p. azé, annak, akkor, ahhoz, erre,

ettől, erről. De az-zal, ez-zel, azzá, ez-zé; ad-dig, ed-dig.

34. §. A tölgy-és fenyőfa magasra nőnek, ez a tűlevelesek, az a lombosak közé tartozik. Ez a közelebb-, az a távulabb tárgyra mutat.

Visszahozó névmások.

35. §. Mi atyánk, ki mennyekben vagy; — Azon ember, ki tegnap jött hozzánk, ma el fog menni. — A virág, mely még tegnap szép volt, már fonnyad. — Azt adj, a mi van. Itt a ki, mely, mi, visszahozó névmások, mert az előttök megnevezett v. gondolt személyeket v. tárgyakat hozzák vissza emlékezetünkbe, azokra utalnak. Ide tartoznak még: milyen, minő, minemű. Igy is használtatnak: a ki, a mely, a mi, a milyen stb. p. Az Isten megbűnteti azokat, a kik bűnt tesznek; azon könyvet, a melyet tegnap vettem, elvesztém, elhiszem, a mit mondasz.

Ezen példák is mutatják, hogy a ki személyre, a mely bizonyos meghatározott dologra, a mi határozatlanra s a mily, minő stb. tulajdonságra vonatkoznak.

Rendesen ragoztatnak, p. kié, mié, melynek, melyeket stb. — a mi a birtokos ragokat is fölveszi: mi, mim, mid, mije stb.

Kérdő névmások.

36. §. Ki v. kicsoda tette ezt? Mi v. micsoda v. mely, melyik? mennyi? Mily ember vagy te? — A ki, kicsoda személyre, — a mi, micsoda, mely, melyik, dologra, — mily minőségre, — mennyihány tömegre, számra vonatkozó — kérdő névmások.

Rendesen ragoztatnak. De a mennyi, annyi, ennyi, hány, — mindnyája-nak többese mennyien, annyian, ennyien, hányan, mindnyájan.

Határozatlan névmások.

37. §. Kiki, akárki, valaki, neki, akármely, valamely, némely, akármelyik, valamelyik, némelyik, akármi, valami, némi, senki, semmi, mindenki, akárkicsoda, akármicsoda, egyvalaki — határozatlan névmások. — Melyek vonatkoznak személyre, melyek dologra, könnyű kivenni.

Ragozásuk rendes, p. kiki, kiékié stb. akárkinek, valakiért stb. — Az ik végzetűek fölveszik az egybirtoku többes személyragokat; némelyikünk, némelyiktek v. némelyitek, némelyikök stb.